

GAZDASÁG & TÁRSADALOM

Journal of Economy & Society

A TARTALOMBÓL:

Simai Mihály:

A tudomány és a főbb globális problémák
a tudásalapú gazdaság felé vezető úton

Olaf H. Bode:

Die Probleme von Basel III für deutsche Volks- und Raiffeisenbanken

Clemens Jäger – Tina Jäger – Daniela Hofmann:

Scientific evaluation of Sound Branding as an integrative part of brand management

Kovács Dezső – Póla Péter – Finta István:

A LEADER program és az alulról építkező vidékfejlesztés
néhány tapasztalata Magyarországon

Resperger Richárd:

A pénzbeli családtámogatás főbb formái Magyarországon

Paár Dávid:

Az európai országok sportfogyasztásának és életminőségének összefüggései

2011/3-4

SZÉCHENYI TERV

Gazdaság & Társadalom

Journal of Economy & Society

Megjelenik évente négy alkalommal
A kiadvány a TÁMOP - 4.2.2. B - 10/1 - 2010 - 0018. számú projekt keretében valósult meg
A folyóirat kiadását a Soproni Tudós Társaság támogatta

Főszerkesztő / Editor: Dr. Székely Csaba DSc

Főszerkesztő helyettes / Deputy Editor: Dr. Kulcsár László CSc

Szerkesztőbizottság / Associate Editors: Dr. Andrásy Adél CSc, Dr. Fábián Attila PhD, Dr. Joób Márk PhD, Dr. Kulcsár László CSc, Dr. Székely Csaba DSc

Szerkesztőségi munkatárs / Assistant: Szikra Andrea

Nemzetközi tanácsadó testület / International Advisory Board:

Prof. David L. Brown PhD (Cornell University, USA), Dr. Csaba László DSc (Közép Európai Egyetem, Budapest), Dr. Rechnitzer János DSc (Széchenyi István Egyetem, Győr), Dr. Nigel Swain PhD (School of History, University of Liverpool, UK), Dr. Caleb Southworth PhD (Department of Sociology University of Oregon, USA), Dr. Franz Schausberger PhD (Universität Salzburg, Österreich), Dr. Szirmai Viktória DSc (MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest), Dr. Bóhm Antal DSc (MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest), Dr. Ingrid Schwab-Matkovits PhD (Fachhochschulstudiengänge Burgenland, Eisenstadt, Österreich), Dr. Bozidar Lekovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia), Dr. Djerdji Petkovic PhD (Faculty of Economics, Subotica, Serbia).

Közlésre szánt kéziratok / Manuscripts:

Kéziratokat kizárólag e-mailen fogadunk, nem őrünk meg, s nem küldünk vissza! A kéziratok formai és szerkezeti követelményeit illetően lásd a folyóirat hátsó belső borítóját. / *We accept APA (Harvard) style only.*

A kéziratokat és a közléssel kapcsolatos kérdéseket a következő e-mail címre várjuk: / *Send manuscripts and letters by e-mail only to: kulcsar.laszlo@bpc.nyime.hu*

A közlésre elfogadott kéziratok összes szerzői és egyéb joga a kiadóra száll. / *Acceptance of material for publication presumes transfer of all copyrights to the Publisher.*

A kéziratokat két független anonim bíráló értékeli. / *Articles are refereed by anonym reviewers before publication.*

Ismeretésre szánt könyveket az alábbi címre várjuk / Send books for review to:

Dr. Kulcsár László egyetemi tanár
Nyugat Magyarországi Egyetem Sopron Ferenczy J. u. 5. 9400 Hungary

Előfizetés: Intézményeknek: 2800 Ft./év; Egyéni előfizetés: 1700 Ft./év;
Példányonkénti ár: 700 Ft./dupla szám: 1400 Ft.

Nyomdai munkálatok / Printing: Scarbantia Nyomda - Palatia Kft.

H-9400 Sopron, Tárczy-Homoch Antal u. 12.
Tel.: 99/702-001 | E-mail: nyomda@scarbantia.hu

ISSN 0865 7823

Copyright © 2011 Nyugat – magyarországi Egyetem Kiadó

Gazdaság & Társadalom

3. ÉVFOLYAM

2011. MÁJUS

3-4. SZÁM

TARTALOM

Table of Contents and Abstracts in English: See page 196

TANULMÁNYOK

A tudomány és a főbb globális problémák a tudásalapú gazdaság felé vezető úton Simai Mihály	3
Die Probleme von Basel III für deutsche Volks- und Raiffeisenbanken Olaf H. Bode	22
Scientific evaluation of Sound Branding as an integrative part of brand management Clemens Jäger – Tina Jäger – Daniela Hofmann - Tino Bensch	48
Vizióterápia – az Európai Unió foszladozó jövőképehez Márfai Molnár László	70
A LEADER program és az alulról építkező vidékfejlesztés néhány tapasztalata Magyarországon Kovács Dezső – Póla Péter – Finta István	81
A LEADER program szerepe az agrárfoglalkoztatási válsággal küzdő kistérségekben Ritter Krisztián – Kassai Zsuzsanna	109
Az európai országok sportfogyasztásának és életminőségének összefüggései Paár Dávid	128
Gazdaság-matematikai modellkísérlet a klaszter fenntarthatóság vizsgálatára Lukács Amarilla	147
A pénzbeli családtámogatás főbb formái Magyarországon Resperger Richárd	166

KÖNYVISMERTETÉS

Életünk és annak minősége

[Tomka Béla: *Gazdasági növekedés, fogyasztás és életminőség. Akadémia Kiadó Budapest. 2011. 306 oldal ISBN 9630590532*

Borbély József

Fejezetek a modern közgazdaságtudományból

[Móczár József: *Fejezetek a modern közgazdaságtudományból. Akadémia Kiadó Budapest. 2008. 608 oldal ISBN 9789630585378*

Apáthy Molnár Sándor

Table of Contents/Abstracts

A családok támogatása, munka és család összeegyeztetése, a pénzbeli támogatás főbb formái hazánkban

Resperger Richárd⁶⁰, tanársegéd, PhD hallgató
Nyugat-magyarországi Egyetem, Közgazdaságtudományi Kar

ABSZTRAKT: A tanulmány a hazai családtámogatás rendszerét, a családok állami támogatását vizsgálja, a pénzbeli ellátás főbb formáit kívánja bemutatni és összefoglalni. A téma aktualitását tekintve elmondható, hogy egy mindig is középpontban álló kérdéssel foglalkozik, annál inkább is, mivel a családnak, mint a társadalom alapvető egységének sokoldalú segítése, a családi élet biztonságának és a gyermekvállalás feltételeinek javítása az állam egyik legfontosabb feladata közé tartozik napjainkban is. Miközben a világot a túlnépesedés fenyegeti, addig 1981-től kezdően hazánkban a népesség fogyása figyelhető meg. Magyarország a legkedvezőtlenebb demográfiai adottságú európai országok közé tartozik. A népességfogyással párhuzamosan az előregedés is megfigyelhető, mindkettő nagy kihívást jelent a társadalom számára. Hosszabb távon a jövő fiatal nemzedékére is tekintettel kell lennünk, s ez nem csak társadalmi, politikai, hanem gazdasági érdek is.

KULCSSZAVAK: családtámogatás, gyermekvállalás, demográfiai folyamatok, pénzbeli támogatási formák

Bevezetés

„A család az emberi élet legfontosabb közössége: az ember itt tanulja meg először, hogyan viszonyuljon a többi emberhez, itt tapasztalja meg először, mit jelent szeretni és szeretve lenni, illetőleg itt találkozik először azokkal a korlátokkal, amelyek majd felnőttként is megszabják élete kereteit.”⁶¹ A hangsúlyt elsősorban a gyermek szükségleteinek családon belül történő kielégítésére, feltételeinek megteremtésére és biztosítására kell helyezni. A gyermek egészséges, harmonikus fejlődését, testi, szellemei és erkölcsi gyarapodásának kiteljesedését a család kerete biztosíthatja legjobban számára. A családok egy része szerencsésebb, más részük ugyanakkor kedvezőtlenebb adottságok között, hátrányos helyzetben kénytelenek feladatukat ellátni, éppen ezért a társadalom alapegységének, a családnak a szerepét mindenképpen erősíteni kell és támogatni a gyermeket nevelő családokat.

Az állami segítségnyújtással kapcsolatban hangsúlyozni kell a szubszidiaritást, azaz a kiegészítő támogatás elvét. A gyermek ellátása alapvetően a család felelősége, s ahogyan nehezől vagy bizonyos korlátokba ütközik ezen feladatok ellátása, olyan

60 resperger@ktk.nyme.hu

61 Részlet a Családpolitikai Kiszótárból, 2009.

mértékben lépnek be a külső segítségek, a családtól való távolság sorrendjében. Így az érintettek közvetlen környezetében kell elsősorban fellelni a segítséget, végső esetben kell egy-egy problémával nem helyi, hanem magasabb szinten foglalkozni. Az állam csak alapos közérdekből, vagy a gyermek veszélyeztetettsége esetén avatkozhat be a család életébe, s ez utóbbi esetben be is kell avatkoznia a családi funkciók megfelelő működésének helyreállítása érdekében. A társadalmi szolidaritás és esélyegyenlőség jegyében a hátrányosabb helyzetű családokat, azok gyermekeinek óvodai és iskolai nevelését államilag szükségszerűen támogatni kell. (ld. Gyvt.)

Az államnak el kell ismerni azt a többletet, amit a családok egy-egy gyermek vállalásával felvállalnak (ld. a gyermekneveléssel kapcsolatos költségek kompenzálására hivatott állami programok).⁶² (Tárkányi, 2008) A gyermekneveléssel kapcsolatos egyéni döntést ugyanakkor befolyásolhatja az állam mindenkori családpolitikája (információs probléma), továbbá a gyermeknevelés a jövedelmek újraelosztásának (redisztribúció) magas aránya miatt részben externalizálja a gyermekek felnevelésére fordított egyéni erőfeszítéseket, azok a társadalom szintjén jelennek meg haszonként⁶³. (Gábos et al., 2007)

A családtámogatási rendszer nem tekinthető egyszerűen csak a szegénység és a társadalmi kirekesztés elleni küzdelem eszközének, hanem inkább közösségi emberi tőke-beruházásnak, amely a társadalom által, adókból finanszírozott és nagymértékben a társadalom számára térül meg. Olyan befektetés, amellyel szemben elvárható, hogy hosszabb távon biztosítsa a gazdaság számára szükséges munkaerőpótlást, növelje a gyermekvállalást, csökkentse a családok közötti egyenlőtlenségeket, enyhítse a gyermeket nevelő családok szegénységét, s mindeközben biztosítsa a gyermek megfelelő értelmi és érzelmi fejlődését, s ezen keresztül felnőttkori teljesítményét. (Gábos, 2008)

A gyermekvállalás a jövő nemzedékeinek adófizetési képessége szempontjából hasznos közjóságnak tekinthető, s feltételeinek javítása az állam egyik legfontosabb feladata (ld. Cst.). A felnövekvő nemzedék termeli ki a gazdaság jövőbeli értékét, ugyanakkor a munkaképesé válásáig való befektetésnek jóval nagyobb része a szülők magánkeresetét terheli. (Gál, 2008) Indokolt a gyermekvállalás közösségi

62 Franciaországban például az 1940-50-es években magas szintű családi pótlékkal, családi adókedvezményekkel és más juttatásokkal kompenzálták a családok gyermeknevelés miatti többletterheit és bátorították a gyermekvállalást. Úgy tűnik, nem eredménytelenül, mivel a termékenység ebben az időszakban jelentősen meghaladta ott a környező országokét. [Tárkányi, 2008]

63 Az aktívkorai befizetések jogcímén az egyén időskorában nyugdíjat kap, amit azonban a nyugdíjrendszer működése alapján, már gyermekei korosztályának befizetéseiből finanszíroznak és járadéka független attól, hogy ténylegesen vannak-e gyermekei vagy nincsenek. Így például az is kap nyugdíjat, aki korábban nem vállalt gyermeket. A modern jóléti társadalmakban az efféle externhatás megjelenése miatt nincs arra garancia, hogy a gyermekvállalással kapcsolatos befektetések hozama valóban a gyermeket vállalóknál jelenik meg. (Gál, 2003)

támogatása, az azzal járó anyagi hátrányok csökkentése, hogy a gyermekvállalás ne jelentsen jelentős anyagi megterhelést a család számára, illetőleg a munkaerőpiacon hátrányos helyzetet az anyának.

Az alacsony gyermekszám hazánk esetében is a korstruktúra olyan átalakulását eredményezi, amelyben a munkavállalási korban lévők aránya alacsony, az idősek aránya. Ilyen feltételek mellett viszont magasak a nyugdíjrendszer és az egészségügy terhei, ez pedig a gazdasági fejlődést nehezíti meg, az ország versenyképességét csökkenti. A gyermekvállalás támogatása ebből kifolyólag hosszú távú gazdasági érdek is. (Kapitány-Spréder, 2009)

Gyermekszám csökkenése, a demográfiai folyamatok hatása

A kedvezőtlen demográfiai-társadalmi folyamatok nagy kihívást jelentenek hazánk számára, nem hagyhatók figyelmen kívül a népességcsökkenéssel együtt járó negatív tendenciák: az aktív korú népesség arányának csökkenése és ezzel párhuzamosan az idősek arányának növekedése a magyar társadalomban. Egyre kevesebb dolgozó ember munkájának kell fedeznie az egyre növekvő idős korosztály nyugdíját és egészségügyi költségeit, s ez veszélyezteti a jelenlegi társadalombiztosítási rendszer fenntarthatóságát egy fogyó és előregedő társadalomban. Az alacsony termékenységi ráta és a születéskor várható élettartam növekedése együttesen vezet az előregedéshez, az elmúlt évtizedekben az időskori függőségi ráta folyamatos emelkedése figyelhető meg egész Európában. Az előregedéssel kapcsolatban nemcsak a gyermekvállalást bátorító és segítő családpolitika, hanem többek között a népegészségügy fejlesztése, az egészséges életmód előremozdítása is nagyon fontos. Elmondható az is, hogy növelhetik a termékenységet a családpolitika olyan alapvető eszközei, mint a családi pótlék, a gyermekgondozási segélyek és a gyermekgondozási intézmények rendszere.⁶⁴

A teljes termékenységi arányszám évtizedek óta a reprodukciós szint alatt van, a KSH adatai alapján már 1958-ban 2.1 alá süllyedt, 1990-ben 1.85, napjainkban 1.3 körüli.

Magyarország a születési és a halálozási arányt tekintve is a kedvezőtlen tendenciákat mutató országok közé tartozik. Mivel az élve születések száma csökken, miközben a halandósági ráta emelkedik, ezért a gyermekek aránya

64 Franciaország a már említett 1940-50-es, a skandináv országok pedig az 1980-as években jelentenek jó példát a termékenység növekedését eredményező családpolitikára. Magyarországon az 1965-90-es években különösen magas szintű juttatásokkal igyekeztek elérni a kedvezőtlen demográfiai folyamatok megállítását, ami bizonyos fókig sikerült is. A gyes ill. a gyed bevezetése, komplex népesedéspolitikai csomag (a családi pótlék és gyes emelésével, lakáskedvezményekkel), mint jelentős család- és népesedéspolitikai intézkedés, növelte a termékenységet és együttes hatásuk a befejezett termékenység stabilizálódását majd növekedését eredményezte az adott időszakban. (Tárkányi, 2008)

a teljes lakosságon belül csökken, e mellett a középkorúak aránya is hasonló tendenciát mutat. Míg hazánkban 1990-ben közel 126 ezer gyermek született, addig 2009-ben már csak 96 ezer, miközben a halálozások száma ugyanezen időszakban 146 ezerről 130 ezerre csökkent. Mivel az élve születések visszaesését nem ellensúlyozta a halálozási ráta csökkenése, ezért a természetes növekedési ráta negatív, a természetes fogyás ezer lakosra vetítve 1990-ben -1,9, 2009-ben pedig már -3,4.⁶⁵

A népességfogyás és elöregedés jelenségét a családok és a háztartások méretének csökkenése kíséri. Mindez abból adódik, hogy kevesebb gyermeket vállalnak a családok, kevésbé elterjedt a több generáció együttélése egy fedél alatt, és egyre több az egyszemélyes háztartás is. A KSH adatai alapján hazánkban a gyermektelen háztartások száma 2,55 millió, ebből 1 tagú háztartás 910 ezer, a gyermekes háztartások száma pedig 1,24 millió. A háztartások átlagos létszáma gyermekteleneknél 1,9, míg a gyermekes családok esetében 4,0. Az 1 gyermeket nevelő háztartások aránya 52%, két gyermekes háztartások aránya 34%, 3 vagy annál több gyermeket nevelők aránya 13%.⁶⁶

Az átlagos gyermekszám csökkenésével az átlagos háztartáslétszám is csökken. Magyarországon az átlagos háztartásméret 2007-ben 2,6, EU-s átlag (2,4) feletti, a tíz újonnan csatlakozó ország esetében átlagosnak (2,7) mondható.⁶⁷ Ehhez hasonló csökkenő tendencia az EU minden tagországában megfigyelhető.

Az első gyermekszülés is későbbre tolódik⁶⁸, ezt a hazai és az európai adatok is egyértelműen jelzik. 1990 és 2008 között a nők átlagos kora első gyermekük születésekor 23-ról 28 évre emelkedett. Az összes gyermek esetén a szülők átlagosan négy évvel lettek idősebbek, a nők életkora 26 évről 30 év közelébe, a férfiaké 29 évről 33 évre emelkedett. Az emelkedés a '90-es évek második felében gyorsult fel és azóta gyakorlatilag töretlenül folytatódik, bár az elmúlt két évben némi lassulás tapasztalható. A halasztás lassulását azonban Magyarországon nem kísérte a termékenység várt növekedése. (Kapitány-Spéder, 2009. 32.o.)

Az anya életkorának növekedése az első gyermek születésekor nemcsak a termékenységre, hanem a gyermekszegénységre is hatással van. A nők későbbi gyermekvállalása (míg az OECD tagországokban 1980-ban 24 év, addig 2008-ban 28 év volt az átlag) csökkenti a végső gyermekszámot, hiszen a tényleges termékenységi időszak így lerövidül, továbbá az a tény, hogy a gyermekek a

65 Forrás: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt001b.html

66 Forrás: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xtabla/haztfogy/tablhf08_04_01.html

67 Forrás: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-RA-10-024/EN/KS-RA-10-024-EN.PDF

68 A karrierjükkel törődő nők számára jövedelem-kiesést jelent, valamint az előrelépést gátló tényezőként jelenik meg a gyermekvállalás. Nálunk is jellemző, hogy a karrier miatt később vállalnak a nők gyermeket.

szülők munkaerő-piaci karrierjének későbbi pontján születnek, önmagában is csökkentheti a gyermekszegénységet, hiszen a háztartáslétszám növekedése jellemzően a rendelkezésre álló pénzügyi és vagyoni erőforrások egy magasabb szintjén történik. (Tóth, 2006)

A gyermekvállalás ösztönzésében a gyermeküket egyedül nevelő szülők, valamint a gyermeces családok sokkal inkább ki vannak téve az elszegényedésnek, s a szegénységgel küzdő háztartásokban élő gyermekek száma sajnos folyamatosan nő. Azokban az országokban általában alacsonyabb a gyermekszegénység, ahol magas a nők foglalkoztatásának aránya, vagyis a gyermekek mellett is el tudnak helyezkedni az anyukák. Az anya munkavállalása ugyanis növeli a háztartás rendelkezésre álló jövedelmét, mellyel csökkenti a család szegénységi kockázatát is, ezzel a gyermek fejlődésére is pozitív hatással lehet, mivel az anya munkavállalása növeli a gyermekekre fordított emberi tőke-beruházásokat: az anya relatív jövedelmi helyzetének javulása várhatóan a gyermeke fordított kiadások növekedésével jár együtt. (Gábos, 2008)

Elterjedtek, és társadalmilag elfogadottá váltak olyan alternatív családi formák, mint az élettársi kapcsolat, a házasságon kívüli szülés, valamint a gyermekét egyedül nevelő szülő. Ugyanakkor megállapítható, hogy a gyermekszám csökkenése nem hozható összefüggésbe a házasságok számának csökkenésével, ugyanis miközben hazánkban az elmúlt tíz évben a születések száma nagyjából stabilnak mondható, addig a házasságon kívül szülések aránya jelentősen emelkedett. Hazánkban a házassági kapcsolatban született gyermekek aránya 1995-ben közel 80% volt, addig 2008-ban ez az arány már csak 60%. A házasságon kívül született gyermekek esetében megállapítható, hogy az EU-27 országaira vonatkozó adatok szerint valamennyi tagországban nőtt a nem házasságból történt születések aránya. 1995-ben hazánkban 20%, míg 2008-ban 40% körüli volt a házasságon kívül született gyermekek aránya, az emelkedés 1990-hez képest 3-szoros.⁶⁹ A házasságon kívüli együttélési formáknak országonként különböző elterjedtsége és társadalmi elfogadottsága.⁷⁰

A hazai adatok szerint a nem házas születések több mint 85%-a hajadon nőktől származik, akik életkoruk szerint fiatalabbak, mint a házas családi állapotú gyermekvállalók. A házasságon kívül született gyermekek szüleinek mintegy kétharmada élettársi kapcsolatban él, egyharmada pedig egyedül vagy tartós partnerkapcsolat nélkül vállalja gyermekét.⁷¹

69 Észtországban ez az arány 60%, de Svédországban, Franciaországban, Szlovéniában és Bulgáriában minden második gyermek házasságon kívül születik. Ez az arány Görögországban és Cipruson a 10%-ot sem éri el.

70 A KSH jelenti *Gazdaság és Társadalom* 2009/4, Budapest, 16.o.

71 Statisztikai tükör 2009/98, III. évf. 98.szám, 2009.jún.29. KSH, Budapest.

A párkapcsolatok, a házasságok tartósságának csökkenése még inkább rászorítja a nőket arra, hogy képesek legyenek önállóan megteremteni maguk és gyermekük egzisztenciális biztonságát. A nők számára ilyen formán a fizetett munkahely jelentheti gazdasági autonómiájuk forrását, a nyugdíjhoz és az egészségügyi ellátáshoz való hozzájutás lehetőségét. (Molnár, 2003)

A női munka- és gyermekvállalás összeegyeztetése

A nők munkaerő-piaci aktivitásának erőteljes növekedése fokozatosan megfigyelhető volt az elmúlt évtizedekben hazánkban is, de a női foglalkoztatás szintje még így is jelentősen alul marad a nemzetközi adatokhoz képest. A női munkaerő foglalkoztatási szintje EU-27⁷² átlagában 60% körüli, hazánkban alacsonyabb 50%. Magas, átlagon felüli a női munkaerő foglalkoztatási szintje Dániában (73,1%), Hollandiában (71,5%) és Svédországban (70,5%). Uniós átlag alatti, alacsony a női foglalkoztatás hazánkon kívül még Máltán (37,7%), Olaszországban (46,4%) és Görögországban (48,9%).

A női foglalkoztatáson belül a magyar kisgyermekes anyák európai összehasonlításban rendkívül alacsony foglalkoztatottsága is megfigyelhető. A 3 éves kor alatti gyermeket nevelő nők aránya hazánkban alig 10%, míg az uniós átlag 30% körüli, a legalább 2 éves gyermeket nevelő anyáknak a 20%-a, de a nagyobb gyermeket nevelő anyáknak is csak 45-55%-a dolgozik, ha a legkisebb gyerek még nem iskolás.

A mai modern felfogás alapján a nőknek kettős funkciót kell ellátniuk a társadalomban: a családban anyaként kell helyt állniuk, míg a munkaerőpiacon munkavállalóként is szükség van rájuk.⁷³ A karrierépítés során személyes fejlődésükön túl tehát a nőknek meg kell találniuk a megfelelő egyensúlyt a gyermeknevelés és a munkahely között⁷⁴. A gyermekneveléssel összefüggő

72 Megj. 2000-ben a Lisszaboni Stratégia 2010-re hosszú távú célként 60%-os női foglalkoztatási szintet tűzött ki a 15-64 éves népesség vonatkozásában. A Lisszaboni Stratégiát felváltó Európa 2020 Stratégiát 2010. június 17-én fogadta el az Európai Tanács, ebben már új paradigmaként 2020-ra 75%-os foglalkoztatási szint elérését tűzik ki célul a 20-64 éves népesség körében, férfiak és nők esetében egyaránt.

Forrás: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/council_conclusion_17_june_en.pdf

73 A női munkaerő fontossága, a termékenység csökkenéséből adódó problémák és a társadalom előregedésének veszélyei együttvéve olyan beavatkozásokat tesznek szükségessé, amelyek a munka és családi élet közötti egyensúlyi zavarok enyhítését szolgálják.

74 Itt jegyezendő meg, hogy az időskorú családtagok és a gyermekek gondozásában a nők általában nagyobb mértékben vesznek részt, mint a férfiak, ugyanakkor a skandináv országokban észlelhető egalitárius szerepfelfogás alapján a gyermekgondozás és a munkavállalás összeegyeztetése nem kifejezetten női probléma. Az államnak nem feltétlenül a nőket kell kompenzálnia, hanem a gyermeket gondozókat, legyenek azok akár a férfiak (ld. az apa is igénybe veheti a gyedet, apákat megillető munkaidő-kedvezmény, gyermek után járó pótszabadság). (Tárkányi, 2008)

támogatások, a gyermekek után járó szabadság alapvető fontosságú sok olyan nő számára, aki sikeres szakmai pályát kíván befutni, ez különösen érvényes azokra, akik egyedül nevelik gyermeküket.

A magasabb iskolai végzettségű nők arányának növekedése hosszú távú trend, így a jövőben egyre fontosabb családpolitikai szemponttá válik az ő helyzetük és problémáik figyelembe vétele.⁷⁵ A jövedelemarányos gyermekgondozási díj megkönnyíti számukra a gyermekvállalás és a munkavállalás összeegyeztetését, míg a fix összegű gyes az alacsony iskolai végzettségű nők számára igazán kedvező, másrészt fontos anyagi segítséget nyújt ténylegesen sérülékeny és nehéz helyzetű fiatal családoknak, amelyek átmeneti szegénysége többnyire valószínűleg nem az iskolai végzettségükkel, hanem az életciklusukkal és a gyermekvállalás miatti hátrányokkal függ össze. (Tóth, 2006)

A családon belüli munkamegosztásban a magyar párokra az európai átlagnál egalitáriusabb munkamegosztás⁷⁶ jellemző. A hazai párok abszolút házimunkaidejét tekintve fontos hangsúlyozni, hogy nemcsak a magyar nők fordítanak az európai átlagnál hosszabb időt az otthoni munkák elvégzésére, hanem a magyar férfiak is⁷⁷. A nemi egyenjogúság jegyében az apák szülői funkciói erősödtek, a korábbi egykeresős családmodell felbomlása magával hozta a szerepváltozásokat is.

Általában a jóléti intézkedések, köztük a gyermekfelügyeleti gondozói intézményi hálózatok (bölcsőde, óvoda) kedvezően befolyásolják a nők munkavállalása és gyermekvállalása között meglévő negatív kapcsolatot. Az anyák munkavállalását segítő bölcsődék a 0-3 éves gyermekek 8,3%-ának napközbeni ellátását biztosították 2007-ben hazánkban. A napközbeni kisgyermekellátás kapacitásai a fejlesztések ellenére is szűkösek, további bővítésükre, illetve a családi napközi és gyermekfelügyelet esetén azok nagymértékű területi elterjesztésére

75 Tendenciában hazánkban is megfigyelhető, a nyugat-európai országokhoz hasonlóan, hogy a magas iskolai végzettségű nők továbbra is egyre kevésbé szeretnék anyává válni. A magasabb iskolai végzettség összességében nálunk is kisebb gyermekszámmal jár együtt. Magyarországon éppen azok a nők nem szülnék (vagy éppen nem eleget), akiknél ez egyébként társadalmilag a leghasznosabb lenne: a jól képzett, jó állásban lévő párok nő tagjai. Náluk ugyanis sokkal nagyobb áldozattal jár a gyerekvállalás, gyakorlatilag a szakmai egzisztencia feladásával. A rugalmas munkavégzés számukra lehetőséget biztosít arra, hogy ne veszítsék el kapcsolatukat a munkahelyükkel, illetve a „munka világával”, ne maradjanak le szakmailag (inkább a lehetőséget kihasználva addig is tanuljanak), és ne érintse meg őket az állásvesztés veszélye. (ld. Hargitai Miklós: Kevesebb gyereket szülnék a hazaparancsolt nők, <http://nol.hu/belfold/20101113-hazaparancsolva>)

76 Ennek ellenére más európai országokhoz hasonlóan jelentős nemi egyenlőtlenségek mutatkoznak meg.

77 http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NK-06-004/EN/KS-NK-06-004-EN.PDF 17 ország időmérleg eredményeit összevetve, a magyar nők a szlovén nőkhöz a hasonlóan napi közel 5 órát töltenek házimunkával és a gyermekellátási feladatok elvégzésével. Az éjsztek után a magyar és a szlovén férfiak töltik a leghosszabb időt házimunkával naponta.

van szükség.⁷⁸ A gyermekek napközbeni ellátása, mint természetbeni juttatás a munka és a család összeegyeztetését segíti, ezen keresztül növeli a foglalkoztatást, a termékenységre is pozitívan hathat, csökkenti a gyermekszegénységet, a gyermek hátrányos helyzetét mérsékli.⁷⁹

Az otthoni gyermekgondozási időszakot követően a nők munkaerőpiacra való visszatérését a bölcsődei és óvodai ellátáson túl elősegíthetik az atipikus munkavállalási formák. Ezek szélesebb körű elterjedtsége az uniós átlagtól elmaradó magyar női foglalkoztatási rátán is javíthatna. A család ellátásához jobban illeszkedő rugalmas munkavállalási formák egyike a részmunkaidős foglalkoztatás. A részmunkaidős foglalkoztatás a munkaidő kedvezmény⁸⁰ együtt olyan népesedéspolitikai- és foglalkoztatáspolitikai, gyermekvédelmi; esélyegyenlőségi közpolitikai eszköz, amely növelheti a termékenységet, növeli a foglalkoztatást és a gyermekszegénységet csökkenti. Magyarországon az utóbbi években kismértékű növekedést mutatott a részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya⁸¹, azonban 2008-ban így is alig haladta meg a 4%-ot.⁸² Ha csak a női foglalkoztatottak között vizsgáljuk a részmunkaidősök arányát, akkor Magyarországon 5,8%, míg az EU-27 átlagában 30,6% volt.

Hazánkban még nincs nagy múltja, bár egyre több cég felismerte hazánkban is a távmunka előnyeit, ami állam szinten is támogatandó, mivel jól beleilleszthető a foglalkoztatás-bővítés folyamatába. Hazai viszonylatban súlya azonban jóval elmarad a fejlett országok gyakorlatától. A távmunkások aránya a magyarországi

78 Nemzeti Stratégiai Jelentés a Szociális Védelemről és Társadalmi Összetartozásról 2008-2010, 7.o.

79 Míg a rendszerváltás előtt a gyermekgondozást segítő intézményrendszer viszonylag jól kiépített volt, a volt szocialista országok többséghez hasonlóan, addig az 1990-es évek elejétől egyrészt az érintett gyermekkorcsoport létszámának csökkenésével, másrészt - különösen a bölcsődék esetében - a gazdasági visszaesséssel és a foglalkoztatás csökkenésével is összefüggésben mind az intézmények, mind a férőhelyek száma jelentősen visszaesett. (ld. Statisztikai tükör 2010/6, IV. évf. 6. szám, KSH, Budapest. Gyermekvállalás után - a munkaerőpiacra való visszatérést segítő tényezők.)

80 A rugalmas, vagy csökkentett munkaidős foglalkoztatás elterjedt számos európai országban. Görögországban például a közszférában dolgozó szülőknek a gyermekük két éves koráig napi 2 órával, két és négy éves kora között pedig napi 1 órával köteles a munkaadó a napi munkaidejét csökkenteni, és a munkavállalónak erre az időszakra is teljes fizetés jár. Olaszországban a 6 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő szülőknek joga van rugalmas, vagy csökkentett munkaidejű beosztást kérelmezni az alkalmazójuktól. Hasonló szabályozás van érvényben Nagy-Britanniában vagy például Svédországban is, előbbinél ráadásul a gyermek 16 éves koráig van erre módja a szülőnek, utóbbi esetében pedig a gyermek 8 éves koráig.

81 Hazánkban 2010. január 1-jétől a közszférában foglalkoztatottak számára törvényileg biztosított a részdős munkavégzés lehetősége a gyermek 2 és 3 éves kora között, amennyiben azt a gyestről, gyedről visszatérő szülő kéri.

82 Összehasonlításképpen az Európai Unió tagországaiban 2008-ban átlagosan 17,6% volt az ebben a munkavállalási formában foglalkoztatottak aránya, legmagasabb Hollandiában (46,8%), legalacsonyabb Szlovákiában (2,5%) és Bulgáriában (2,0%).

foglalkoztatottak 5 százalékára tehető, ez a szint igen alacsony ahhoz képest, hogy például az Európai Unió átlaga 15, s az északi országokban valamint az Egyesült Államokban eléri a 25 százalékot is.⁸³

Mind a részmunkaidős állást, mind az otthoni munkát elsősorban a 25–29 éves nők részesítik nagyobb arányban előnyben, ami abból adódik, hogy ezek a foglalkoztatási formák megkönnyítik a gyermeknevelés melletti munkavégzést.⁸⁴

A gyermekvállalást követően⁸⁵ a nők munkaerőpiacra történő visszatérését az állam által finanszírozott programok, a gyermekvédelmi és oktatási intézményrendszer képes támogatni, ugyanakkor maguk a munkahelyek is segíthetik a munkavállalókat a munkavégzés és a gyermeknevelés összeegyeztetésében (ld. munkahelyi óvoda, szülői feladatokhoz igazodó rugalmas munkaidő-beosztás ill. részmunka, a gyermek betegsége vagy rendkívüli iskolai rendezvény esetén a szülő elmehet munkahelyéről).

A gyermek gondozását követően munkát keresők foglalkoztatásáról szóló 2004. évi CXXIII. törvény (Pftv.) tartalmazza az igénybe vehető járulékkedvezményeket⁸⁶. A Pftv. a gyestről, gyedről, gyermeknevelési támogatásról, ápolási díjról a munkaerőpiacra visszatérő, munkaviszonnyal nem rendelkező személyek, továbbá a gyest mellett munkát vállalni szándékozók, valamint a tartósan álláskereső munkába helyezését is segíti a Start Plusz kártya kiváltásának lehetőségével. A támogatás a programban történő részvételre jogosultak személyéhez kötődő, 2 éves időtartamú, alanyi jogon járó járulékkedvezmény,

83 <http://outsourcingcenter.hu/2011/02/17/a-jovo-munkapiaca-tavmunka-es-a-szabaduszo-letforma/> Gaál Tamás: A jövő munkapiaca: távmunka és a szabadúszó létforma c. cikk alapján. Outsourcing Center, 2011.02.17.

84 KSH Statisztikai tükör 2010/6. IV. évfolyam 6. szám Gyermekvállalás után - a munkaerőpiacra való visszatérést segítő tényezők.

85 A KSH vizsgálatai azt mutatják, hogy hazánkban a nők többsége – kétharmada – a gyermek 3. éves koráig szeretne otthon maradni a gyermekével, de a gyermek 1 éves kora után egyötöde dolgozna, ha lenne rá módja és lenne mire hagynia a gyermekét. A jelenlegi családtámogatási rendszer a legalább 2 évig való otthonmaradást ösztönzi a gyedben részesülők esetében, míg a 3 éves otthonmaradást a gyest igénybe vevőknél, akik korábban nem rendelkeztek biztosítási jogviszonnyal. A gyermekgondozási idő lejártá után az otthoni és a munkahelyi feladat-összehangolását segíti a kisgyermekes anyák számára a részmunkaidő, rugalmas munkavégzés, távmunka stb. (Blaskó Zsuzsa: Meddig maradjon otthon az anya? cikk alapján)

86 2011. január 1-jétől került bevezetésre egy új járulékkedvezmény a részmunkaidős foglalkoztatás támogatása céljából, elsősorban a nők foglalkoztatásának javítása érdekében, amelynek célja egyrészt a kisgyermekes szülők munkaerőpiacra való visszatérésének segítése a részmunkaidős foglalkoztatás támogatásával, másrészt a foglalkoztatás bővítése az „osztott munkaidős” foglalkoztatás támogatásával. A járulékkedvezmény azon munkavállalók után vehető igénybe, akik a gyermekgondozási szabadságról visszatérve korábbi munkáltatójuknál részmunkaidőben helyezkednek el.

amely azt a munkáltatót illeti meg, aki a program jogosultjait munkaviszonyban foglalkoztatja.

A képzés támogatása⁸⁷ olyan foglalkoztatást elősegítő aktív eszköz, amellyel az álláskereső, vagy a munkaviszonyban álló, de a munkanélküliséggel reálisan veszélyeztetett rétegek átképzésével növelhető az elhelyezkedési esélyük, illetve munkahelyük megtartása. A Ft. értelmében képzési támogatásban részesíthető a gyermek gondozása céljából hosszabb ideig fizetés nélküli szabadságon levő, valamint a gyermeknevelési támogatásban részesülő személy is.

Szociális védelmi kiadások, családtámogatás, pénzbeli támogatási formák hazánkban

Hazánkban kiterjedt családtámogatási rendszer működik, ugyanakkor a családpolitika elsősorban mindig alárendelődött a népesedéspolitikai kérdéseknek. A népesedéspolitikát azonban nem szabad leszűkíteni a gyermekvállalás ösztönzésére, a népesedéspolitika egyre inkább egy több lábon álló, a népesedésre ható politikákat (ld. családpolitika, egészségpolitika, lakáspolitiká, stb.) integráló, magas szintű komplex politikává válik.

A családpolitika jelentőségét egy országban jól illusztrálja, hogy a családtámogatásra fordított kiadások mekkora részét képezik az összes szociális kiadásnak. A szociális ráfordítások szerkezetét⁸⁸ illetően megállapítható, hogy funkciók szerinti bontásában hazánk a gyermek- és családtámogatásra arányában többet költ (Mo. közel 13%, EU-27 átlaga 8%), ugyanakkor a hátrahagyottak támogatására egyharmadát, míg a munkanélküliség kezelésére az EU-27 átlagának felét fordítja. A szociális ráfordítások kiadási szerkezetében (az ESSPROS rendszere szerinti számbavételében) uniós szinten is általában a legnagyobb súlyú tételt az öregséggel kapcsolatos kiadások jelentik (40% körül). A

87 ld. Ft. 14. § a képzés támogatásáról és elősegítéséről.

88 Valamely ország fejlődése, gazdasági növekedése szempontjából az állam méretén, a kiadások nagyságán túl hasonlóan fontos tényező a kiadások szerkezete is, azaz hogy mekkora szeletet képvisel a kiadási tortából például az egészségügy, az oktatás, a nyugdíjellátás, a családtámogatás vagy a szociális segélyek. Hazánk fejlettségéhez mérten szociális transferekre, juttatásokra arányaiban túl sokat költ, mint a környező - hozzánk hasonló fejlettségű - országok, vagy mint az uniós átlag. Ugyanakkor az összes kiadáson belül az egészségügyre keveset, a családtámogatásra vagy rokkantnyugdíjakra viszont aránytalanul sokat költünk, ezért előbbire az állami kiadásokon belül többet, míg az utóbbiakra kevesebbet kellene fordítani a jövőben. Az elmúlt években hazánkban beindultak azok a szükséges kiigazítási folyamatok, amelynek voltak kifejezetten strukturális jellegű, hosszabb távú fenntarthatóságot és gazdasági növekedést segítő elemei is. Ennek keretében került sor a foglalkoztatás szempontjából kedvező irányú adóátrendezésre, illetőleg a kiadási oldalon a nyugdíjrendszert és a szociális rendszert érintő lépésekre is. Ez utóbbi lépések hatása fokozatosan bontakozik ki, s a strukturális deficitben talán csak későbbi években ragadható meg. (ld. MNB "Elemzés a konvergenciafolyamatokról 2010" c. tanulmánya)

második domináns ráfordítást az egészségügyi kiadások (egészség megőrzésére, a gyógyításra elköltött összeg) teszik ki (30% körül), ezt követik harmadik helyen a gyermek- és családtámogatások (8-10% körül), aztán a rokkantsággal összefüggő kiadások, majd a munkanélküli ellátások, a hátrahagyottak támogatása, és végül a lakástámogatások - ebben a sorrendben. (ld. 1. ábra)

Hazánk a GDP arányában elköltött szociális védelmi kiadások nagysága alapján a középmezőnyben foglal helyet (Mo. 23% körüli, EU-27 átlag alatti). 30% körüli és hagyományosan magasnak mondható a skandináv országokban, ugyanakkor a legalacsonyabb a balti államokban (13-15% körüli).⁸⁹ Összehasonlítva Magyarországot a szomszédos EU-tagországokkal, azt láthatjuk, hogy Ausztriától el vagyunk maradva (28%) ráfordításainkban, ugyanakkor Szlovákiával (16%) és Romániával szemben (14%) nálunk jóval magasabb a szociális védelemre fordított összeg.

A család- és gyermektámogatásra fordított GDP-arányos szociális kiadások jelentősen meghaladják a környező országok ilyen típusú kiadásait, de tartósan meghaladják a legkiterjedtebb jóléti intézményrendszert működtető fejlett európai országokét is.⁹⁰ (Palócz, 2009) A családtámogatási rendszer Magyarországon a legnagyobb a visegrádi országok közül. A visegrádi országok közül hazánk költ legtöbbet GDP-arányosan gyermek- és családtámogatásokra (13%), Csehország és Szlovákia 8% ill. 9%, míg Lengyelország csak 4%. Az ország teherbíró képessége alapján túlságosan nagyra nőtt családtámogatások a szociális rendszerünket túlzott mértékben megterhelik.⁹¹

Családtámogatáson szűkebb értelemben csak készpénzes támogatásokat értünk, tágabb értelemben viszont ide sorolhatjuk a természetbeni juttatásokat

89 <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00098>

Magyarország az EU-27 középmezőnyében foglal helyet, több fejlettebb országot is megelőzve, ami meglehetősen irreális mértékű szociális költsézésre utal. Hazánkat magas dinamikájú szociális költés jellemezte az elmúlt évtizedben az uniós átlaghoz és a szomszédos országokhoz képest is.

90 *A gyermek- és családtámogatásra fordított szociális kiadások nagysága az EU-27 átlagára nézve a GDP 8%-a. A legalacsonyabb Lengyelországban (4%) és Olaszországban (5,7%), míg a legmagasabb Luxemburgban (20%), ill. Írországban 15%. (2008. évi adatok, forrás: Eurostat) Magyarországon a gyermek- és családtámogatás területén az EU-27 átlagához képest relatíve nagyobb súlyú a költés.*

91 A GDP arányos szociális kiadások nagysága nem tükrözi hazánk gazdasági fejlettségi szintjét, amit az 1 főre jutó GDP nagyságával szoktak kifejezni, EU-s összehasonlításoknál vásárlóerő-paritáson számolva. Norvégiában és általában a skandináv országokban (ahol szintén magas a szociális kiadások aránya, ugyanakkor ott az 1 főre jutó GDP is jóval magasabb, mint nálunk) a gyermekgondozási intézmények működésmódja, a források mértéke, a szociális ellátásokra fordított pénz mind a gazdaságnak és a társadalmi jólétnek az adott országra jellemző kapcsolatát tükrözi.

és a gyermekgondozó intézményhálózatot (bölcsőde, óvoda), más gyermekjóléti szolgáltatásokat, vagy az adórendszer bizonyos jellemzőit is. (Gábos, 2008)

A családok támogatásának rendszere tágabb értelemben tehát egy több pilléren álló rendszer, amelynek elemeit különböző jogszabályok együttesen alkotják hazánkban:

- Elsődleges pillérét a kimondottan a családtámogatási ellátásokról rendelkező törvény (Cst.) alapján *alanyi jogon*⁹² folyósított ellátások jelentik (családi pótlék, gyermekgondozási támogatások, anyasági támogatás).

- Másodsorban ehhez kapcsolódnak a *biztosítási elvű* - munkaviszonyhoz kötött - ellátások (terhességi-gyermekágyi segély és a gyermekgondozási díj az Ebtv. alapján, továbbá biztosításhoz kötött a gyermekápolási táppénz a Tbj. alapján, valamint a gyermekek után járó pótszabadság és az apának járó munkaidő-kedvezmény az Mt. alapján).

- Harmadsorban ezeken kívül más jogszabály alapján is járhatnak többnyire *segély jellegű támogatások* (pl. a rendszeres gyermekvédelmi támogatás/kedvezmény a Gyvt. alapján, vagy a rendszeres szociális segély a Szt. alapján). A rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény olyan szociálpolitikai eszköz, amely csökkenti a társadalmi egyenlőtlenségeket.

- A negyedik fontos támogatási forma az *adóteher enyhítésén keresztül* valósul meg (ld. gyermekek után járó adókedvezmény) (Szja tv. alapján). A családtámogatási rendszeren belül az adóengedmények célja általánosságban az, hogy kompenzálja a gyermeknevelés költségeit, specifikusan pedig segítse a szülőket a gyermekgondozás, taníttatás, háztartási munka költségeinek finanszírozásában. Az adórendszeren keresztüli juttatás olyan népesedéspolitikai, foglalkoztatáspolitikai-gazdaságpolitikai eszköz, amely a termékenységet növelheti, valamint ösztönzi a női munkavállalást abban az esetben, ha egyéni adózáshoz társul, a házastársak együttes adóztatása ugyanis negatívan hat a nők munkavállalására (kevesebb a család adója, ha a nő nem dolgozik). Az adójóváírás általában értékesebb, mint az ugyanolyan mértékű adóalap-kedvezmény vagy adó-visszatérítés, mert az adójóváírás az adót közvetlenül csökkenti, míg a levonás vagy csökkentés kizárólag az adóköteles jövedelmet csökkenti. Az adójóváírás intézményének jelentősége manapság igen növekszik, mivel így az

92 Kutatások igazolják, hogy az alanyi jogon járó családtámogatások erősebben ösztönöznek gyermekvállalásra, mint a rászorultsági alapon megítélt juttatások. Hazánkban az olyan juttatások aránya, amelyek a jövedelmi szinthez kötik a támogatás elnyerését, az összes szociális kiadásnak (nyugdíj nélkül) csak 8%-át jelentik, az EU-s átlag 14%. Figyelembe kell venni azt is, hogy a döntően alanyi jogon alapuló szociális juttatások, a jövedelmi viszonyokat figyelmen kívül hagyó támogatási szisztéma esetén a pazarló működésen kívül fennáll a szegénységi csapda veszélye, vagyis az, hogy az érintettek nagy része a munkával elérhető jövedelmet alig alulmúló, esetleg azt meghaladó szociális juttatásokból kíván megélni hosszabb távon is, így pedig örökösen rá lesz szorulva az állam bőkezűségére, és lassan elveszíti képességét a munkaerőpiacra való visszatérésre.

adórendszer az alacsony jövedelmű, de dolgozó gyermekes családokat is segíteni tudja adójóváíráson keresztül.⁹³ Hazánkban a gyermekek (eltartottak) után járó adókedvezmény (családi kedvezmény) nem a fizetendő adó összegét, hanem az adóelőleg megállapítását megelőzően, a magánszemély összevont adóalapját csökkenti.

- A családi támogatások között a fentieken kívül fontos szerepet játszanak a *gyermeketnevelőszülőkegyéb ellátásai ill. kedvezményei*: rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény, rendkívüli gyermekvédelmi támogatás, gyermektartásdíj megelőlegezése, óvodáztatási támogatás, iskolakezdési támogatás, étkezési térítési díjkedvezmény, ingyenes tankönyvellátás, életkezdési támogatás (babakötvény).

A továbbiakban kimondottan csak az egyes alanyi jogon járó valamint biztosított viszonyhoz kötött pénzbeli ellátási formák sajátosságai kerülnek összefoglalásra.

Családi pótlék

- Jogszabályi háttér: 1998. évi LXXXIV. törvény
- Bevezetése: 1912
- Célja: a gyermekes családok anyagi terheinek mérséklése (szociális juttatás)
- Melyik közpolitikára jellemző eszköz és mi a hatása: szociálpolitikai és népesedéspolitikai eszköz, csökkenti a gyermekszegénységet, hat a 2. és 3. gyermek megszületésére
- Jogosultság: alanyi jogon jár (1990-től)
- Főbb jellemzői: Havi rendszerességgel járó, meghatározott összegű támogatás. Differenciált ellátás, nagysága függ: gyermekek száma, szülők közösen vagy egyedül nevelik, a gyermek tartósan beteg, ill. súlyosan fogyatékos⁹⁴. 2010. augusztus 30-tól a családi pótlék két ellátást foglal magába: a nevelési ellátást és az iskoláztatási támogatást. Általános szabályként ugyanazon gyermek után járó családi pótlék csak egy jogosultat illet meg, de 2011-től lehetőség van a családi pótlék „megfelezésére”, ha jogerős bírósági döntés alapján a szülők egyenlő időszakban felváltva gondozzák gyermeküket. Ilyen esetben a családi pótlékre 50-50 %-os arányban mindkét szülő jogosultságot szerezhet. Amíg 1.296 ezer család részesült családi pótlékban 2001-ben, addig 2009-ben 1.246 ezer, 50 ezer családdal

93 Id. Gyarmati Andrea: Az adóengedmények szerepe a családtámogatási rendszerben. In: Családpolitikák változóiban, SZMM, Budapest 2010. 44.o.

94 A tartósan beteg, illetőleg súlyosan fogyatékos gyermek (személy) után magasabb összegű családi pótlékot folyósítanak a betegség fennállásig, illetőleg a gyermek 18. életévének betöltéséig. Magasabb összegű családi pótlékot folyósítanak 1500 gramm születési súly alatt született gyermekek után 3 éves korig különös betegség nélkül is. (Tájékoztató a gyermekek után járó ellátásokról 2011. Nefmi, Budapest)

kevesebb. A családi pótlékban részesülő gyermekek száma 2001-ben 2.115 ezer fő volt, 2009-ben kevesebb, 2.030 ezer gyermek, 85 ezerrel kevesebb.⁹⁵

Gyermekgondozási segély (gyes)

- Jogszabályi háttér: 1998. évi LXXXIV. törvény
- Bevezetése: 1967
- Célja: kieső jövedelem pótlása⁹⁶
- Melyik közpolitikára jellemző eszköz és mi a hatása: szociálpolitikai eszköz, és mint gyermekgondozási támogatás csökkenti a gyermekszegénységet, ugyanakkor munkavállalás ellen ösztönöz⁹⁷
- Jogosultság: alanyi jogon jár (1999-től)
- Főbb jellemzői: Havi rendszerességgel járó, fix összegű támogatás, nagysága azonos az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegével, függetlenül attól, hogy hány gyermeket nevel valaki. Általánosan a gyermek 3. életévének betöltéséig vehető igénybe (ikergyermekek és tartósan beteg ill. súlyosan fogyatékos gyermek esetén a 10. életév betöltéséig). 2011-től került bevezetésre az örökbefogadói gyes intézménye, vagyis ha valaki 3 és 6 éves kor közötti gyermeket adoptál, akkor igényelheti fél évre az örökbefogadói gyeset, azaz fél évig otthon maradhat a gyermekkel. Az örökbefogadói gyesben részesülő szülő szintén heti 30 órát meg nem haladó időtartamban folytathat keresőtevékenységet. 2001-ben 183 ezer fő vette igénybe havonta ezt az állatási formát, 2009-ben kevesebb, 174 ezer fő.⁹⁸

Gyermeknevelési támogatás (gyet)

- Jogszabályi háttér: 1998. évi LXXXIV. törvény
- Bevezetése: 1993
- Célja: a többgyermekes anyák támogatása („főállású anyaság”)
- Melyik közpolitikára jellemző eszköz és mi a hatása: szociálpolitikai eszköz, és mint gyermekgondozási támogatás csökkenti a gyermekszegénységet, ugyanakkor munkavállalás ellen ösztönöz

95 Adatok forrása: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsp006a.html

96 A gyes mellett munkát végezni a gyermek 1 éves kora után lehet csak. A gyesben részesülő csak részmunkaidőben, legfeljebb heti 30 órát (napi 6 órát) dolgozhat, ez alól kizárólag az otthon végzett munka jelent kivételt, ebben az esetben nincs időkorlát. A támogatás folyósítására csak a részmunkaidőben dolgozó (anya vagy akár az apa) jogosult a gyermek 3 éves koráig.

97 A gyes folyósítási idejének lerövidítése ugyanakkor ösztönzőleg hat a nők munkavállalási kedvére, a munkaerő-piacra való mielőbbi visszatérésére. Ezt segíti a nagyszülői gyes lehetősége, amikor is a szülők a gyes-ről lemondanak és egyetértenek azzal, hogy a gyermekgondozási segélyt a nagyszülő kapja. Így a gyermek 1 éves kora után a nagyszülő veheti azt igénybe, ha megfelel a jogosultsági feltételeknek, és ilyenkor a szülő napi 8 órában még kereső tevékenységet is folytathat. A gyeset igénybe vevő nagyszülő csak a gyermek 3 éves kora után vállalhat legfeljebb heti 30 órás keresőtevékenységet.

98 Adatok forrása: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsp005.html

- Jogosultság: alanyi jogon jár (1999-től)
- Főbb jellemzői: A gyermeknevelési támogatás havi összege - függetlenül a gyermekek számától - azonos az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegével. Az ellátás összegét 10%-os nyugdíjjárulék levonás terheli. A gyermekgondozási támogatás keretében a gyes után (a fiatalabb gyermek 3 éves korától 8 éves koráig) gyereknevelési támogatás illeti meg a szülőt/nevelőszülőt/gyámot, ha saját háztartásában 3 vagy több kiskorú gyermeket nevel. A gyetben részesülő személy szintén heti 30 órát meg nem haladó időtartamban folytathat keresőtevékenységet, vagy ha a munkavégzés otthonában történik, akkor időkorlátozás nélkül. 2001-ben 51 ezer család részesült gyetben, 2009-ben már csak 40 ezer család.⁹⁹

Gyermekgondozási díj (gyed)

- Jogszabályi háttér: 1997. évi LXXXIII. törvény
- Bevezetése: 1985
- Célja: a gyermeknevelés ideje alatt kieső jövedelem pótlása, a gyermek otthoni ellátásához nyújt segítséget
- Melyik közpolitikára jellemző eszköz és mi a hatása: népesedéspolitikai és foglalkoztatáspolitikai eszköz, növelheti a termékenységet, a szülés előtti foglalkoztatást, de a szülés utánira negatívan hat
- Jogosultság: biztosított jogviszonyhoz /munkaviszonyhoz/ kötött

Főbb jellemzői: Jövedeleमारányos pénzbeli ellátás, összege a naptári napi átlagkereset 70 százaléka, havi rendszerességgel folyósítják, gyedre abban az esetben jogosult a szülő, ha az igénylést megelőző 2 éven belül 365 napon keresztül biztosított volt. Legkorábban a tes, illetőleg az annak megfelelő időtartam (168 nap) lejártát követő naptól igényelhető, legfeljebb a gyermek 2. életévének betöltéséig jár, megfelelő biztosítási jogviszony esetén az apa is kaphatja¹⁰⁰. A gyed folyósítása alatt a gyermeket nem lehet napközbeni ellátást biztosító intézményben (pl. bölcsőde) elhelyezni, kivéve a gyermek rehabilitációs,

99 Adatok forrása: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsp006a.html

100 Hazánkban nem olyan elterjedt, mint például a skandináv országokban és Nyugat-Európában, hogy nem az anya, hanem az apa megy gyedre vagy gyesre és marad otthon a kisgyermekkel. Magyarországon a családok 5-6%-a dönt így. Németországban például a teljes támogatást csak akkor kapja meg a család, ha a teljes időszakból 2 hónapot az apa vesz igénybe, de például Svédországban, Finnországban, Ausztriában vagy Olaszországban is fenn tartanak egy meghatározott számú napot (pl. Svédországban ez 60 nap), amit kifejezetten az apa használhat ki. Apaként akkor éri meg a gyed, ha a férjnek mondjuk nincs állása, vagy a feleség sokkal többet keres. Munkaerő-piaci szempontból mindenképpen fontos, hogy részben az apák is éljenek ezzel a lehetőséggel, mert a több éves távolmaradás a munkahelytől csökkenti a nők munkaerő-piaci versenyképességét, ha az anya hamarabb visszatérhet a munkájába, akkor karrierkilátásai is kedvezőbbben alakulhatnak. Bizonyos iparágak esetében, ahol naprakésznek kell az ismeretek tekintetében, komoly problémát jelenthet a hosszabb ideig való távolmaradás a munkahelytől, érdemes tehát mérlegelni, hogy a pár tagjai közül szakmájukat tekintve kinek érdemesebb mielőbb visszatérni a munka világába.

habilitációs foglalkoztatást nyújtó intézményi elhelyezését. Az ellátás összege legfeljebb havonta a mindenkori minimálbér kétszeresének 70 százaléka lehet. A gyedet személyijövedelemadó-előleg és 10% nyugdíjjárulék levonás terheli. A gyermekgondozási díj folyósításának ideje alatt kereső tevékenységet nem lehet folytatni, még napi 4 órában sem¹⁰¹. 2001-ben 63 ezer fő, 2009-ben pedig már 95 ezer fő vette igénybe havonta a gyedet.¹⁰²

Anyasági támogatás

- Jogszabályi háttér: 1998. évi LXXXIV. törvény
- Bevezetése: 1987
- Célja: a gyermeket vállaló szülő támogatása, a gyermekneveléssel járó anyagi terhek csökkentése
- Jogosultság: alanyi jogon jár
- Főbb jellemzői: Egyszeri egyösszegű családtámogatási pénzbeli ellátás, jövedelmi helyzettől független, mértéke a mindenkori öregségi nyugdíj legkisebb összegének 225%-a, iker gyermekek esetében gyermekenként 300%-a, csak akkor illeti meg az anyát, ha jogszerűen tartózkodik hazánk területén és a terhessége alatt legalább 4 alkalommal - koraszülés esetén legalább 1 alkalommal - terhességvizsgáláson vett részt. 2001-ben 90 ezer utalás történt, 2009-ben pedig 95 ezren részesültek anyasági támogatásban.¹⁰³

Terhességi-gyermekágyi segély (tes)

- Jogszabályi háttér: 1997. évi LXXXIII. törvény
- Bevezetése: 1927
- Célja: a gyermeknevelés ideje alatt kieső jövedelem pótlása
- Melyik közpolitikára jellemző eszköz és mi a hatása: népesedéspolitikai és foglalkoztatás-politikai eszköz, növelheti a termékenységet, a szülés előtti foglalkoztatást, de a szülés utánira negatívan hat
- Jogosultság: biztosított jogviszonyhoz /munkaviszonyhoz/ kötött
- Főbb jellemzői: Jövedelemarányos pénzbeli ellátás, összege a napi átlagkereset 70 %-a, folyósítás havi rendszerességgel. Összege nincs maximalizálva. A terhességi-gyermekágyi segély összegéből kizárólag személyijövedelemadó-előleget vonnak. A terhességi-gyermekágyi segély a szülési szabadságnak (168

101 Azonban a szülő a gyermek 1 éves kora után kérheti a gyermekgondozási díj megszüntetését, és ezt követően igényelheti a gyermekgondozási segélyt, mivel a gyed folyósítása mellett a gyermek egy éves kora után heti 30 órában lehet kereső tevékenységet folytatni, vagy otthonában időbeli korlátozás nélkül.

102 Adatok forrása: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsp005.html

103 Adatok forrása: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsp006b.html

nap) megfelelő időtartamra járó ellátás. Az igénybe vevők száma havonta 2001-ben 24 ezer fő, míg 2009-ben 29 ezer fő volt.¹⁰⁴

Következtetések/Összefoglaló

A hazai kutatások azt igazolják, hogy a lakosság a családi pótlékot a legfontosabb, legösztönzőbb intézkedések köré sorolja (a lakáshoz jutással együtt¹⁰⁵) míg az adókedvezmény konkrét hatását kevésbé érzékeli¹⁰⁶.

Hazánk fejlettségéhez mérten az átlagosnál többet költ általános közszolgáltatásokra és szociális védelemre. Az ország teherbíró-képességének és gazdasági fejlettségének megfelelő szociális támogatási rendszert kell fenntartani és működtetni, a családtámogatásra fordított GDP-arányos kiadásokat az uniós átlaghoz kell közelíteni.

Hazánkban az alacsony termékenység „kéz a kézben jár” a nők alacsony foglalkoztatásával¹⁰⁷, a női foglalkoztatási szint növekedését kell továbbra is megcélozni és a foglalkoztatáspolitikát ennek megfelelően kell alakítani. A munkahelyteremtés a munkaerőpiaci nemek közötti egyenlőség csökkentéséhez jelentősen hozzájárulhat.

A család, a gyermekvállalás és a kereső tevékenység összeegyeztetésének elősegítésére szükséges a távmunka valamint a részmunkaidős foglalkoztatás ösztönzése, annak állami támogatása, s fontos a részmunkaidőben foglalkoztatottakkal szembeni ellenérzések csökkentése is. El kell ismerni, hogy vannak olyan anyák, akik számára igenis fontos, hogy mielőbb vissza tudjanak menni

104 Adatok forrása: http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsp006b.html

105 A 134/2009. (VI.23.) Kormányrendelet szabályozza „A fiatalok, valamint a többgyermekes családok lakáscélú kölcsöneinek állami támogatását”. Az új kamattámogatási rendelet 2009. október 1-én lépett hatályba, amellyel a vissza nem térítendő állami támogatások felfüggesztésre kerültek, így megszűnt a korábbi otthoneremtési támogatás (félszocpol), új lakás vásárlása esetén állami támogatás, lakásépítési kedvezmény (szocpol), bővítésre igényelhető állami támogatás (félszocpol). Az új rendeletben kidolgozott támogatási konstrukciókban kamattámogatott hitel vehető igénybe új lakás építése, vásárlása, ill. lakáskorszerűsítés céljából. 2012-től várhatóan ismét lehet majd használt lakásra is kamattámogatást igénybe venni, továbbá 2011 őszén hirdetik meg a demográfiai földprogramot, amellyel fiatal házasoknak kínálnak termőföldet kedvező bérleti feltételekkel.

106 Az OECD-országokra kiterjedő vizsgálat alapján megállapítható, hogy a családi pótlék összege és mértéke pozitívan és statisztikailag szignifikánsan befolyásolja a termékenység szintjét. A családtámogatások pénzbeli formái a gyermekvállalás fix költségének csökkentésén keresztül pozitívan hatnak a termékenységre. A gyermekek után járó adókedvezmények kevésbé befolyásolják pozitívan a gyermekvállalási kedvet, mint a közvetlen pénzügyi juttatások. (Gábos, 2008)

107 ld. OECD (2011) Doing Better for Families c. tanulmány. www.oecd.org/social/family/doingbetter

dolgozni, akár részmunkaidőben vagy kismamaként otthon végezhető távmunka keretében legyenek foglalkoztatva.

A családbarát foglalkoztatáspolitikai mellett szükséges a család- és gyermekbarát környezet: közlekedésbiztonság, a közbiztonság javulása, játszóterek építése, gyermekmegőrzők biztosítása például üzletközpontokban stb.

A gyermekek számának növelése érdekében szükséges a gyermekek felügyeletét biztosító intézményrendszer (bölcsődék, óvodák) kiterjedt és hatékony működtetése, valamint családbarát munkahelyek kialakítása. A megkezdett bölcsődei férőhelyszám növelési programot folytatni kell¹⁰⁸, továbbá a családi napközi és gyermekfelügyelet nagymértékű területi elterjesztésére is szükség van.

A termékenység növekedése, a gyermekvállalási kor kitolódásának megállítása érdekében erősíteni kell a huszonéves nők házasságkötési és gyermekvállalási hajlandóságát, olyan lakás- és munkahelyi feltételeket ill. egyéb garanciákat kell teremteni, hogy a családok ne kényszerüljenek gyermekvállalási döntéseiket elhalasztani, hanem ösztönözve legyenek a viszonylag fiatalabb kori családalapításra.

A családpolitikai támogatásokkal kapcsolatban fontos a családtámogatási rendszer kiszámíthatósága, továbbá, hogy a gyermekvállalási korban levő fiatal generációk ismerjék azokat a juttatásokat, ill. azok igénybevételének feltételeit, amelyekre gyermek vállalása esetén jogosulttá válnak. Ezt megfelelő tájékoztató kampánnyal kell biztosítani, továbbá azt is, hogy a gyermek- és családpárti szemlélet uralkodjon a médiában és a tömegkultúrában egyaránt.

A jövőre nézve továbbra is meghatározó a gyermekekhez és a gyermekvállaláshoz kapcsolódó társadalmi viszonyulás javítása, fontos a magzat védelme, kiemelt szerepe van a prevenciónak és a felvilágosításnak. Azt az egyértelmű üzenetet kell eljuttatni a társadalom számára, hogy a gyermeket vállaló szülők, családok támogatást élveznek az egész társadalom által, és felismerve ennek jelentőségét, egyáltalán nem szenvednek hátrányt semmiben azokkal szemben, akik nem vállalnak gyermeket.

A szociális és családi juttatások mellett szükség van az egyének szemléletének megváltoztatására: a reprodukciós szintet elérő gyermekszám; a megfelelő párválasztás, a párkapcsolatok tudatos építése, a bennük való hűség és a tartósságuk fontosságának nagyobb mértékű tudatosítására is. Nagy szerep hárul mindebben az oktatási rendszerre, továbbá a civil szervezetek és vallási közösségek támogatására, de emellett alapvető szükség van arra, hogy a fentiek a politikai döntéshozók és a média számára is meghatározó célt képviseljenek a továbbiakban is.

108 A 3 éves kor alatti gyermekeknek legalább az egyharmadát befogadni képes intézményi kapacitás tekintetében Magyarország 10% alatti értékkel nagyon hátul szerepel a sorban, és csak Dániában, Hollandiában, Svédországban, Belgiumban és Spanyolországban érték el a 33%-os arányt 2010-ben a 0–3 éves korcsoportot illetően. (ld. az ún. barcelonai célok szerinti 2010-re vonatkozó EU-s célkitűzést)

Irodalom

- Bálint Mónika – Köllő János (2008): A gyermekgondozási támogatások munkaerőpiaci hatásai. *Esély*, 1. sz. p. 1-21.
- Gábos András (2003): A családtámogatási rendszer termékenységi hatásai – kutatási eredmények magyar adatokon. In: Gál Róbert Iván szerk. (2003): *Apák és fiúk és unokák: Jövedelemáramlások együtt élő korosztályok között*. Osiris, Budapest. 300. p.
- Gábos András – Gál Róbert Iván – Keller Tamás (2007): A gyermeknevelés költsége és a társadalmi kompenzáció. *Tárki*, Budapest. 26. p.
- Gábos András (2008): Családtámogatási rendszer és a családok helyzete. In: Kolosi Tamás - Tóth István György (szerk.): *Társadalmi riport 2008*. TÁRKI, Budapest, pp. 304-323.
- Gauthier, Anne (2007): The impact of family policies on fertility in industrialized countries: a review of the literature. *Population Research and Policy Review* 26.3. pp. 323-346.
- Kapitány Balázs – Spéder Zsolt (2009): *Gyermekvállalás. Demográfiai Portré 2009*. Demográfia, Budapest. pp. 29-41.
- Molnár Diána (2003): A gyermekvállalás ösztönzésére irányuló családpolitika az Európai Unióban. BGF-KKF, Budapest. 73. p.
- Pongrácz Tiborné (2002) szerk.: *Termékenység, család, családpolitika. Ezredforduló*, 4. sz. pp. 11-15.
- Szamel, Katalin (2009): Social Europe and Its Hungarian Lessons. *Acta Juridica Hungarica* 50, No 4, pp. 389–413.
- Tárkányi Ákos (2003): A magyar család- és népesedéspolitika európai összehasonlításban. In: Spéder Zsolt szerk. (2003): *Család és népesség – itthon és Európában*. Budapest, KSH NKI - Századvég. pp. 115–147.
- Tárkányi Ákos (2008): *Családpolitika – mit tehetünk a jövő érdekében? Előregedés, népességsökkenés – a jövő veszélyei. „Múltunk van. Jövönk lesz?” konferencia*, Szeged.
- Tóth István György kut.vez. (2006): *Társadalomstatisztikai helyzetelemzés...* TÁRKI, Budapest. 97. p.

Hivatkozott jogszabályok:

1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról (Flt.)
1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvéről (Mt.)
1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról (Szt.)
1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról (Szja tv.)
1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira... (Tbj.)
1997. évi LXXXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól (Ebtv.)
1997. évi XXXI. törvény a gyermekvédelemről (Gyvt.)
1998. évi LXXIV. törvény a családok támogatásáról (Cst.)
2004. évi CXXIII. törvény a pályakezdő fiatalok... (Pftv.)